

TÜRÜK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 34, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 15.08.2023

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 31.08.2023

Sayfa / Page: 289-295

Book Review and Evaluation / Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme

Yazar / Writer:

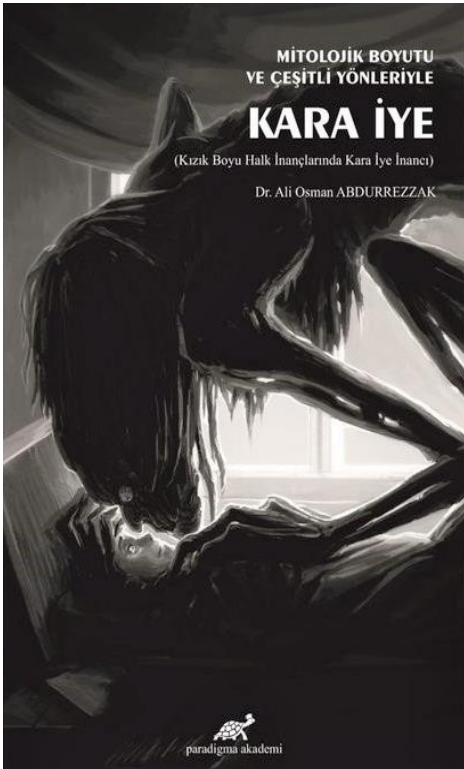

Senem DEMİRELÖZ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

senemdemireloz@icloud.com

Abdurrezzak, Ali Osman (2020). *Mitolojik Boyutu ve Çeşitli Yönleriyle Kara İye: Kızık Boyu Halk İnançlarında Kara İye İnanç, Paradigma Akademi Yayınları, 215 s. ISBN: 978-625-7881-56-2.*

Arkaik çağlardan günümüze insanoğlu, hayatta kalmak için çeşitli ihtiyaçlarını giderme doğasında olmuştur. Bunların başat öğelerinden biri olan güvenlik gereksinimini karşılamak için ise inanma ihtiyacı duymuştur. Neden sonuç ilişkisiyle birbirine bağlı ve karşılıklı biçimi bakımından her halkın kendi sözlü kültür ortamında doğan inançlar insanın doğayı anlama ve anlamlandırma çabasından ortaya çıkmış ve zamanla kültürel bir forma bürünmüştür. Kadim halkların kendi mit ve efsanelerini köken olarak alan bu formlar nesilden nesile varyantlaşarak aktarılmıştır. Dinden ayrıştırılamayacak bu inanç formları her topluluğun dimağında farklı ve benzer yorumlarla karşılık bulmuştur. Söz konusu inançların yorumlanmasının kolektif bilinçteki tekâmülü ise insanlık tarihi boyunca bireyden topluma yeniden uyarlanmış ve bu tekâmül her halkın kendi kültür örüntüsünü oluşturmuştur.

Anlatıları canlı tutan inançların içinde kötülükle ilgili anlamlandırma çabaları ise insanın bilinmeyen korkmasıyla ve korkulana saygı duymasıyla ilişkilendirilir. Bu ilişki korkuyu kabul etme, reddetme, giderme ya da

tabulaştırma odaklı inanma ve pratiklere dönüşür. Bu bağlamdan yola çıkan Ali Osman Abdurrezzak, halk bilimi disiplini çerçevesinde; Türk kültürü, Türk mitolojisi, Anadolu'daki halk inançları ve uygulamaları üzerine alan araştırmaları ve çalışmalar yapmıştır. Abdurrezzak'ın yaptığı alan araştırmaları ve çalışmalar çerçevesinde 2020 yılında yayımlanan *Mitolojik Boyutu ve Çeşitli Yönleriyle Kara İye: Kızık Boyu Halk İnançlarında Kara İye İnancı* adlı çalışma; Türk halkının tarihsel ve toplumsal gelişim süreci içindeki unsurlarını oluşturmasına maddi ve manevi öğeler eklemesi bağlamından meydana gelmiştir.

Çalışma; *Ön Söz, Giriş, "1. Kavramsal Çerçeve" (s.27-66), "2. Halk İnançlarının İşlevleri" (s.67-99), "3. Kızık Boyu ve Anadolu'daki Halk İnançları" (s.101-120), "4. Kızık Halk İnançlarındaki Kara İye İnancı ve Uygulamalarının Çözümlemesi" (s.121-175) Sonuç, Dizin ve Kaynaklar* olmak üzere 9 bölüm, 215 sayfadır.

"Ön Söz" kısmında; insanlık tarihi boyunca inanç olgusunun toplumların kültürel yapılanmasını oluşturmada etkin bir rol oynadığı söylenmiştir. İnanç sistemlerindeki farklılıkların ve uygulamaların kökeninde yer alan mitik düşüncenin, toplumsal hafıza ve reflekse bağlı olarak şekillendiği ve bu sayede halk biliminin farklı disiplinlerle incelenmesi gereken bir yapıya sahip olduğu ifade edilmiştir. Çalışma bu ifade doğrultusunda din, tarih, edebiyat, psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi disiplinlerin bir karşılıklı etkileşimleri göz ardı edilmeden ortaya koyulmuştur.

"Giriş" kısmında halk inançlarının, insanın doğayı anlamlandırma çabasına karşılık duygu ve davranış pratiklerinin gereği olan motivasyonlarının bir nedene bağlama ihtiyacından ortaya çıktığı söylenmiştir. Burada insanın evreni, doğayı ve doğal olayları nasıl anlamlandığı, mitolojik açıdan geçmişten günümüze toplumu bir arada tutan itici gücün ne olduğu, mistik güçlere yüklenen anlamların nasıl ortaya çıktığı, halk inançlarıyla işlevlerinin kökenlerinin ne olduğu ve günümüzde varlığını koruyan inançların ve işlevlerinin neler olduğu soruları üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Halk inançları; gelenek, toplumsal normlar ve kurullarla ilişkilendirilmiş; Çobanoğlu, Honke, Frazer, Tylor, Malinowski gibi tanıkların görüşleriyle tanımlanmıştır. Halk bilimi çalışmalarının sosyolojik, psikolojik, teolojik ve ekonomik işlevlerinin yanı sıra mitolojik kökenleriyle disiplinler arası bir bakış açısıyla incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kızıklar üzerinde yapılan alan araştırması sonucu elde edilen halk inançlarının; *Kara İye* (kötü ruh) bağlamında tespit edilmesinden ziyade hangi ihtiyaçtan ortaya çıktığı, etkileri, analizi, benzer ve farklı yönleri üzerinde durulacağı belirtilmiştir (s. 25). Avşar, Salur, Oğuz Boyları halk inançları araştırmalarının, Kızık Boyu halk inançlarının tespitleri için kaynak olarak kullanıldığı da eklenmiştir.

"Kavramsal Çerçeve" adlı ilk bölümde "*İnsanın Hayatında Korkunun Rolü ve Nedenleri*" adlı birinci alt başlıkta korku, bir sosyolog ve bir psikoloğun farklı bakış açılarıyla tanımlanmıştır. Bu bağlamda korku, her bilim alanının farklı bakış açısıyla değerlendirebileceği bir çeşit kaçınma durumu olarak ifade edilmiştir.

Araştırmacı, korku duygusunun; gizemli bir olay, olağanüstü durum ve bilinmeyen varlıklara karşı insanın doğa karşısındaki güçsüzlüğünü temel aldığını belirtir. Ayrıca insanın, anlamlandıramadığı için başa çıkamadığı korku duygusu karşısında maddi ve manevi yardım istediğinin anlaşıldığını söyler. Bu istek doğrultusunda doğaya karşı inanç, uygulama ve törenler geliştirdiğinin bilindiğini örneklerle açıklar (s. 32).

İlk bölümün ikinci alt başlığı olan "*İye/Kara İye/Sahiplik Kavramları*" iyelerin bolluk, bereket verme, koruma, yardım etme gibi iyi özelliklere sahip olabilmesinin yanı sıra can alma, yanlış yola saptırma gibi kötü özelliklere de sahip olduğu konusu üzerinde durulur. İyi özellikteki iyelerin ak, kötü özelliktekilerin ise kara sıfatlarıyla nitelendirildiği belirtilir (s. 35).

İyeler; “Alkarısı/Alkarası”, “Albastı” (garp Türkleri); “Albız” (eski Osmanlı metinlerinde), “Almıs” (Altaylar), “Abası” (Yakutlar), “Kara Nemeler” (Erlık’in dokuz kızından kara olanlar) ya da “Yekler” (Uygurlar) gibi aynı işlevde çeşitli sözcüklerle, farklı coğrafyalardaki Türk halklarında ifade edilir. Bununla birlikte *Albastı* ve *Alkarası* gibi kara iyelerle al-ateş ilişkisi üzerinde durulur. Tanrı olarak ifade edildiği belirtilen ateşin hem iyi hem de kötü özellikleri sıralanır (s. 36-37).

Üçüncü alt başlık “*İnanç/Din/ Halk İnancı Kavramları*” bölümünde nesiller arası aktarılacak yaşıyan inanışlar, uygulamalar ve ritüellerin; bir toplumda din dışı kabul edilse bile halk belleğinde varlığını koruduğu söylenmiştir. Halk inançları ve memoratlarının günümüzde dahi aktarımının devam ediyor olması, insanın zihinsel ve psikolojik etkilenmeler yaşaması ve insan davranışları üzerinde etki bırakması gibi olgular; geçmiş inançların tamamen unutulup yeni bir inanışa tam olarak geçilemediğinin bir göstergesi olarak açıklanmıştır. Bu bağlamda inanç kalıntılarının birer fosil olarak değil, bütünü oluşturan birer parça olarak görülmesi gerektiği örneklerle somutlaştırılmıştır. Burada halk inançlarını din dışı, batıl, hurafe gibi adlandıran söylemlere karşılık; dinin halk inancının, halk inancının da dinin yerini tutamayacağı belirtilerek birlikte varlıklarını sürdürdüklerine değinilmiştir. Birbiriyle etkileşim içinde olan bu iki olgunun doğal olarak birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunulmuştur (s. 39-62).

Birinci bölümün son alt başlığı “*Popüler Din ve Paranormal İnanç*” ta günümüz post-modern çağı insanların din ve inanç olguları üzerindeki farklı yönelimleri örneklendirilmiştir. Açıklanması güç olan korku; bilim-kurgu, fantastik film ya da kitaplarda modern çağın mit yaratımlarını ilgi çekici, heyecan verici ya da gizemli olarak değerlendirilebildiği ifade edilmiştir. Burada kitle kültürüne, toplumsal reflekse ve kolektif bilince vurgu yapılmıştır. Kaçınma, öteleme ya da korku gibi duyguların hangi çağda olursa olsun zamanın şartlarına göre yeniden şekillendiği belirtilmiştir (s. 62-64).

İkinci ana bölümü “*Halk İnançlarının İşlevleri*” sekiz alt başlık altında açıklanmıştır. Burada halk inançlarının diğer disiplinlerle olan ilişkileri ön plana çıkarılmıştır.

İlk alt başlık halk inançlarının “*Sosyo-Kültürel İşlevi*” dir. Araştırmacı, insanın başına gelen kötü olayları, kötü ruh ya da büyüyle ilişkilendirdiğini örneklerle açıklamıştır. Ayrıca Türk kültür yapısı içinde kötü davranışa karşı ortaya çıkan tepkilerin resmi olmayan ayıplama, utandırma, yadırgama gibi sosyo-kültürel kontrol mekanizmaları olduğunu ifade etmiştir (s. 68-73).

İkinci alt başlığında geniş yer verilen “*Psiko-Sosyal İşlevi*” adlı alt bölümde halk inançlarının ortaya çıkışı; akıbeti bilme arzusu, korku ve stres, rüya ve hayaller, kutsallaştırmanın yön değiştirmesi gibi sebeplere bağlanır. Ayrıca ortaya çıkan hastalıklarla ilgili sağaltım (iyileştirme) işlemlerinde “*ocaklı*” diye adlandırılan kişiler tarafından hastalıkların çözümlendiğine inanıldığı açıklanır. Sağaltım çözümlenmelerinin bir çeşit ritüelle gerçekleşmesi şifalanmak uman insanda iyileşme etkisi yaratabilir. Bu durumun dışında çeşitli nesnelere de medet umulduğu bilinmektedir. Nazar boncuğu, muska, yengeç kısıncı gibi nesnelere umulan koruma ve şifalanmak beklentisi, ilkel dönem insanının zihin yapısının günümüze yansımaları olarak değerlendirilir. Örneğin Alkarası inancının gerçek hayattaki doğum sonrası depresyon deneyiminden ortaya çıktığı vurgulanır. Doğum yapan kadının doğum sonrası döneminde (postpartum dönemi) fizyolojik, hormonal ve duygusal değişikliklerin depresif ruh hâlini de beraberinde getirdiği postnatal depresyon durumu halk inancında “*albıstar*” (albastı olan kadın) olarak karşılık bulur. Albıstar kadına psikolojik rahatlama sağlanması için nesnelere ve tılsımlı sözler içeren âdetlerin uygulandığı belirtilir (s. 73-90).

Araştırmacı, üçüncü alt başlık halk inançlarının “*Sosyo-Ekonomik İşlevi*” nde kültürün endüstrileşme yönünü örneklendirir. “*Göbek Box*” adında kurulan bir şirketin, Türkiye’deki ve yurt dışındaki üniversitelerin ya da dünyaca bilinen Apple, Microsoft, Facebook gibi şirketlerin bahçelerine yeni doğan çocukların göbek bağlarını para karşılığı götürüp gömmesi üzerinden,

çocuğun gelecekteki iş ve eğitim hayatının iyi olacağına dair inanmanın modernize edilmiş karşılığını açıklar. Ayrıca nazar ve nazar boncuğuyla ilgili inanç ve uygulamaların takı sektöründeki yerine, Amerika kültüründe 13, Çin kültüründe 4 rakamlarının uğursuzluğuna inanılması sonucu uygulanan pratikler özelinde; sayı, renk, takı, tarih gibi bazı unsurların, kadercilik anlayışıyla ilişkisine ve inanç turizmi bağlamında “*Paranormal Turizm*” uygulamalarına değinir (s. 90-96).

Halk İnançlarının “*Sembolik İşlevi*” adlı dördüncü alt başlığında al rengi, ateşin; iğne, demirin sembolü olarak açıklanır. Alkarasının, Ay’ın dışı; Güneş’in ve demir kültürünün de eril düşünülmesini, toplumdaki cinsiyet ayrımcılığının kült olarak yansımaları olduğunu söylenir (s. 96-97).

Beşinci alt başlık olan “*Eğlence İşlevi*” geçiş dönemi ritüelleri üzerinden açıklanır. Kına gecesi, gelin ağlatma, gelin alma, gelinin baba evinden ayrılışı, düğün gibi pratikler; müzikle ve müziğin sağaltım yönüyle örneklendirilir (s. 97-98).

Altıncı alt başlık “*Ritüel İşlevi*”, Anadolu’da yaygın inanış olarak nazara iyi geldiği düşünülen kurşun dökme ritüeli üzerinden somutlaştırılır. Bu uygulama sayesinde, nazara uğramış kişinin üzerindeki kötü enerjinin kalkacağına olan inanma motivasyonu kaynak kişilerin anlatılarından hareketle örneklendirilir (s. 98-99).

Yedinci ve sekizinci alt başlıklar olan halk inançlarının “*Eğitim İşlevi*” ve “*İletişim İşlevi*”, inancın davranışsal boyutu olarak çalışmada yer alır. Her iki işlev de kuşaktan kuşağa kültürel aktarım sürecinin önemli bir parçası ve kalıp davranışlar üzerinden bilginin yeniden yorumlanması olarak ifade edilir (s. 99).

Üçüncü ana bölüm “*Kızık Boyu ve Anadolu’daki Halk İnançları*”dır. “*Kızık Boyu ve Anadolu’daki İzleri*” ile “*Kızık Halk İnançlarında Kara İye İnancı ve Uygulamalarının Tasnifi*” adlı iki alt başlıklı bölümden oluşturulmuştur.

“*Kızık Boyu ve Anadolu’daki İzleri*” adlı ilk alt bölümde; Türkmen oymağı olan Oğuzların 24 boyundan biri olan Kızık’ın; Halaç/Kalaç olarak bilindiği belirtilmiştir. Kızık boyu ongununun, bir kartal türü olan tavşancıl adlı kuş türü olduğu ve Kızık boyunun 15.yy. Osmanlı tahrir defterlerinde 28 yer adıyla Anadolu’da kendilerine ait yer adlarını en çok koruyan boyların başında geldiği söylenmiştir. Kızık adlandırmalarından; Ebu’l-Gazi Bahadır Han’ın *Şecere-i Terâkime* adlı eserinde *ejderha*, Yazıcıoğlu Ali’nin *Tevârih-i Âli Selçuk* adlı eserinde ise *tavşancıl kuş* olarak bahsedilmiştir. Ayrıca Kızık’ın, Oğuznâmelerde Oğuz Kağan’ın Bozoklar olarak adlandırılan Yıldız Han’ın oğullarından olduğu bilinir. Bu bağlamda alan araştırması; Anadolu’nun Bursa, Kayseri, Amasya, Malatya, Kütahya, Afyon, Ankara, Kahramanmaraş, Samsun gibi şehirlerine bağlı ilçe ve köylerinde yerleşik bulunan Kızık boyu ve boya mensup kişilerin inançları üzerinden yapılmıştır (s. 101-103).

“*Kızık Halk İnançlarında Kara İye İnancı ve Uygulamalarının Tasnifi*” adlı alt bölüm, Kızık Boyu’na mensup kaynak kişilerden yapılan derlemelerle 17 başlıkta örneklendirilmiştir. Bunlar: “1. Al/Ateş/Ocak Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “2. İp (Bağlamak/Kesmek) Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “3. Besin Maddeleri Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “4. Büyü Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “5. Cin Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “6. Din Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “7. Dış Mekân Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “8. Eşya Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “9. Hayvan Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “10. Eşik Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “11. İnsan Uzvu Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “12. Kırk Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “13. Memorat Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “14. Demir Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “15. Nazar Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye”, “16. Ses Çıkarma Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye” ve “17. Su Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye” (s. 103-120).

Dördüncü ana bölüm “Kızık Halk İnançlarındaki Kara İye Uygulamaları ve Çözümlemesi”dir. “Kızık Halk İnançlarında Kara İye İnancının Kökenleri” alt başlığıyla üçüncü bölümde değinilen “Kızık Halk İnançlarında Kara İye İnancı ve Uygulamalarının Tasnifi” kaynak kişilerin anlatılarından hareketle, aynı sırada tek tek açıklanmıştır. Önceki bölümlerde değinilen halk inançları ve uygulamalarına yönelik tespitler, mitolojik kökenleri ortaya konularak başka kültürlerdeki inanış ve uygulanış şekilleriyle karşılaştırılmıştır.

“Al/Ateş/Ocak Etrafındaki Halk İnançlarında Kara İye İnancı” adlı ilk alt başlıkta *al*, *ateş* ve *ocak* sözcüklerinin Türk halklarında karşılık bulan anlamlandırmaları verilmiştir. Ayrıca *al* tanrısıyla *Umay*’ın ve *Umay* dininin ilişkisinin Türk folklorunda yaygınlığı bilinen, lohusalara musallat olan *Almıs*, *Albıs*, *Alanası*, *Alkızı*, *Albastı* gibi iyelerle ilişkisine değinilmiştir.

Türk, Altay ve Tatar mitolojilerinde; “*Bastı*, *Bastırık*” gibi adlandırılan kâbus cinine ve Anadolu ağızlarında yaşayan *Bastırık* sözcüğünün kâbus anlamına geldiğine vurgu yapılmış, kötücül ruhla olan ilişkisi örneklendirilmiştir. Ayrıca *al* renginin Türk mitolojisindeki yerine değinilmiş; bereketin, arınmanın, temizliğin sembolü çerçevesinde yok edici özelliğini de dâhil edilerek *al* ifadesinin hem iyi hem de kötü yönleri ortaya çıkarılmıştır (s. 121-126).

Burada en dikkat çekici bölüm ise ateşin, kutsallığı ve insan eline geçmesiyle hayatın sosyal ve ekonomik yapısına ilişkin inanç boyutunun anlatıldığı Prometheus mitidir. Yunan mitolojisinde tanrı Zeus’un oğlu Prometheus’un kutsal ateşi çaldığı için; bir kayaya bağlanması, karaciğerinin bir kartal tarafından gündüzleri yenmesi ve geceleri yenilenmesi, Zeus’un oğullarından Herakles’in onu kurtarana kadar bu döngünün sürmesi örneklendirilmiştir. Günümüzde birçok organ gibi karaciğerin kendini yenilemesinin de bilinmesinden hareketle mitik anlatıların modern tıpa kaynak olarak bir kapı aralayabileceği vurgulanmıştır (s. 126).

“*İp (Bağlamak/Kesmek) Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*” adlı ikinci alt bölümde büyü bozma ya da yapma gibi pratiklerle, zaman, durum ve mekânlar arasında geçişin sağlanması örneklendirilmiştir. Örneğin kayın direklerine bağlanan *ip şamanın göğe çıkışını* sembolize eder. Gökten yeryüzüne gönderilen insanın gök ile kurmak istediği temas, sembolik araçlar ve mekânlar kullanılarak sağlanır (s. 130).

İnsan hayatındaki yenilenme olarak düşünülen inançların belirtisi; at saçını örme, geline bağlanan *al* renkli kuşak, ilk adımlarını atacak çocuklar için yapılan *köstek kesme* âdeti (geç yürüyen çocuğun ayağının iple bağlanması ve bu ipin iyi koşan bir çocuk tarafından kesilmesi) gibi uygulamalarla örneklendirilir. Bunlar, bir durumdan başka bir duruma geçişin sembolü olarak açıklanır (s. 131).

Üçüncü alt başlık olan “*Besin Maddeleri Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*” adlı bölümde halk inançları ve uygulamalarında ekmek, tuz, soğan, sarımsak gibi besin maddelerinin sağaltıcı ve koku çıkarıcı işlevleri örneklendirilmiştir. Tuza özellikle geniş yer verilen bölümde tuzla ilgili Türk, Yunan, Sümer ve Japon mitleriyle halk inançlarından bahsedilmiştir. Türk mitolojisinde tuzun, Türk atası olan Nuh Peygamber’in Türk adlı oğlundan olan Tutuk tarafından keşfedilmesine değinilmiştir. Besin kaynağı olma işlevinden öte, farklı kültürlerde farklı işlevlere sahip olması anlatılmıştır. Örneğin Yunan mitolojisinde, Afrodite’in tuzdan dünyaya gelmesi tuzun üretici gücünün sembolizmiyle verilmiştir. Ayrıca tuzun; hikâye, masal, alkış/dua, kargış/beddua, atasözü, deyiş gibi türlere konu olması “*Tuz, ekmek hakkı*” deyimini üzerinden açıklanmıştır. Şinto inancına göre, sumo güreşçilerinin mindere çıkmadan önce hazır olduklarını göstermek için mindere tuz serpmesi; Salomon Adaları’nda yaşayan ve “*saka*” adlı büyücülerin tuzlu ve biberli su içerek iç sıcaklıklarını arttırmak istemeleri, yangın yürüyüşü ritüeli sırasında tuz kullanmaları; Anadolu’da nazara karşı uygulanan “*tuz patlatma âdeti*” (gözde meydana gelmesi istenen patlatmanın simgesel taklidi), kâbus görenlerin yastığının altına tuz koyularak koruyuculuğuna inanılması gibi işlevleri verilmiştir.

Bunlara ek olarak; tuzun sonsuzluğu ve ölümsüzlüğü sembolize etmesi, Hristiyanlık inancında vaftiz edilen çocuğun dudağına tuz sürülmesiyle Türk halk inancında çocuğun tuzla yıkanması arasındaki benzerlik vurgulanmıştır. Yine Hristiyanlık inancında İsa'nın havarilerine “yeryüzünün tuzu” demesi, Leonardo Da Vinci'nin “*Son Akşam Yemeği*” tablosunda kötü şans ve şeytanın sembolü olan Yahuda tarafından yere tuz dökülmesi, Tevrat ve İncil'deki ahitlerin tuz ile mühürlenmiş olması diğer çarpıcı örneklerdir (s. 131-139).

Dördüncü alt başlık olan “*Büyü Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*” adlı bölümde, bir nesne ya da nesne aracılığıyla büyü etkisi altına alınmak istenen kişilere yönelik faaliyetlerin iyi ve kötü büyü olmak üzere açıklaması yapılmıştır. Dil, erkeklik, uyku bağlama ile evli çiftin arasını açma gibi kötü amaçlara değinilmiştir (s. 139).

“*Cin Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*” adlı beşinci bölümde Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetler örneklendirilmiştir. Kaynak kişi anlatılarından hareketle; cinlerden korunmak için izbe yerlere gitmemek, küle basmamak, karanlık çökünce dışarı su dökmek, kırkı çıkmamış bebeğin bezini asmamak, muska yazdırmak gibi halk inançlarından bahsedilmiştir (s. 140-141).

Altıncı alt başlık “*Din Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*” adlı bölümde; Türk kültüründe ağaç, ışık ve ata kültlerinin izleri olarak görülen; ulu zatlar, kutsal mekânlar, büyüsel içerikli nesnelere ve tılsımların önemine değinilmiştir (s. 141-142).

Yedinci alt başlık “*Dış Mekân Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*”nda, tabiatın vahşi yüzüne karşılık; gündüz ile gecenin güvenli ve ürpertici yönleri çerçevesinde insanın ışık arayışı, ay ve güneş kültleri üzerinden ifade edilmiştir. Ayrıca bu bölümde, Türk mitolojisinde ayın kadınla ilişkilendirilmesi ise ana kültürün bir dönüşümü olarak açıklanmıştır (s. 141-144).

“*Eşya Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*” adlı sekizinci bölümde “ayna”; Türk, Yunan, Mısır, Japon mitolojilerinden örneklerle ve tasavvufta kendisine yüklenen metaforik anlamla, yokluk ve varlık arasındaki zamanın sembolü olarak anlatılmıştır. Ayrıca beşik etrafında uygulanan halk inançları, dağ, mağara, kovuk ve ana rahmi bağlantılarıyla örneklendirilmiştir (s. 145-151).

Dokuzuncu bölüm “*Hayvan Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*”nda, halk inançları içinde totem olarak belli işlevleri olan kurt/börü, köpek, at, horoz, tavuk, tavşan, maymun gibi hayvanların olumlu ve olumsuz yönleri, Türk halkları içindeki adlandırmaları ve halk inançları arasındaki ilişkileri üzerinde durulmuştur (s. 151-155).

Onuncu bölüm “*Eşik Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*”nda kara iye inancı, eşik kültü bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Eşiğin âlemler arası geçiş için, geçit olarak kullanılmasını hem halk inançları hem de semavi dinler bağlamında sınavın geçilmesiyle başarılı olma sonucu, sırta erme üzerinden açıklanmıştır. Eşik sembolü aracı olarak köprü, merdiven ve iplerin kullanılması ile gelinin evine girerken testi kırması, eşik iyesine geçiş için ses çıkarma işleviyle haber vermesi örneklendirilmiştir (s. 155-158).

“*İnsan Uzvu Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*” başlıklı on birinci bölümde; saç ve tırnağa ilişkin mitik düşüncenin iyi bilinmesi gerektiğine değinir. Araştırmacı, onları vücudun uzayan parçaları olduğu için, ruha benzer büyüsel güçlere sahipliğini ifade eder. Sempatik büyü inancına göre parçanın başına gelen bütünün de başına gelir fikrinden hareketle; saç, diş, tırnak, tükürük, idrar, meni, kan ve ter gibi vücuttan ayrıldıktan sonra insanın bir parçası olarak kabul edilen tüm uzuv ve ifrâzatların, vücutla bağını sürdürdüğüne dair halk inancı örneklendirilir (s. 158-164).

“*Kırk Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*” adlı on ikinci alt bölümde uğurlu ya da efsunlu olduğuna inanılan sayıların, davranışlara yansıtılan şekliyle yaşatıldığını belirten araştırmacı; sıklıkla karşılaşılan kırk sayısının anlam evrenini, kara iye inancı etrafında ele alır. Umay'ın ipele

özdeşleştirilmesi fikrinden yola çıkarak bir kimsenin hayat bağına düğümleme amacıyla bir ipe kırk düğüm atılması; kırklı annelerin iğne değiştirmesi, bebeğin kırk banyosuna hububat koyulması; kırk basması, doğan ya da ölen insanın kırkının çıkması, cenazeden sonra bir ağaca kırk gün boyunca kertik/çentik atılması gibi çok çeşitli uygulama ve inanç üzerinden, kırk sayısına yüklenen anlamlar açıklamıştır (s. 164-166).

On üçüncü alt başlık olan “*Memorat Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*”nda; efsaneler, memoratlar, halk inançlarının kökenine ait toplumsal değerler, ateş, ocak, demir ve su gibi kültürle anlamlandırılmıştır (s. 166-168).

On beşinci alt başlıkta “*Nazar Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*”; nazar boncuğu, üzerlik, çörek otu, kurt dişi gibi eşyalar aracılığıyla uygulamalar yapılması örnekleriyle açıklanmıştır (s. 170-171).

“*Ses Çıkarma Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*” adlı on altıncı alt bölümde; ses çıkarma, çılgılık atma gibi faaliyetlerle içinde bulunulan kötü durumu kovucu özellik olarak aktarılmıştır. Kötü haber alındığında tahtaya vurma; yıldırım, şimşek gibi doğa olaylarına hayvanların verdiği sesli tepkiler, şamanın davulu eşliğinde çıkardığı sesler, “*ayısıt çıkarma*” (kadın bedenine giren kara iyenin çıkarılması) töreninde kadınların el çırpması gibi örneklerle somutlaştırılmıştır (s. 171-174).

Bölümün son alt başlığı olan “*Su Etrafında Oluşan Kara İye İnancı*”nda ise yaratılış mitleri örnekleriyle kozmosun sudan türetildiği üzerinde durulmuştur. Eskatolojik mitlerde suyun, yaratılışın başlangıcı ve yaşamın sonunu getirme özelliklerine değinilmiştir (s. 174-176).

Sonuç bölümünde Türk kültürü çerçevesinde, tabiattaki canlı ve cansız varlıkların ruhu olduğu inancını belirten araştırmacı; mitleri, kutsalın başlangıcı olarak görür. Halk inançlarının kültürel bir hazine olduğunu ve toplumsal kontrolün sağlanmasında işlevlerinin insan yaşamı için önemli olduğunu vurgular. Ayrıca halk inançlarına bütüncül bir bakış açısıyla bakılması gerektiğini ve disiplinler arası yöntemlerle daha iyi tahlil ve çözümleme imkânı bulunabileceğini ifade eder (s. 176-180).

Kitabın sonunda *Dizin* (s.180-190) ve kaynak kişilerin bilgilerinin de yer aldığı *Kaynaklar* bölümü (s. 191-215) verilmiştir.

Çalışmanın, mit, ritüel ve bağlam merkezli bakış açısıyla somutlaştırılan içeriği; din, edebiyat, tarih, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi disiplinlerin bir araya getirilmesinden meydana gelmiştir. Bütüncül olarak değerlendirildiğinde; korku çerçevesinde oluşan halk inançlarının kökenlerinin, Türk ve dünya mitolojisinden örneklenen mitik anlatılarda aranması; mitlerin ortaya çıkış dönemleri ve bu dönemlerden günümüze bireyden topluma etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İnançların zamanın şartlarına göre yeniden şekillenerek toplumsal pratiklere yansması, geçmiş inançların tamamen unutulup yeni bir inancı geçilemediğinin somut bir örneği olarak belirtilmiş ve halk inançlarının bütünü oluşturan bir kaynak olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Halk bilimi alanında, mitoloji ve halk inançları özelinde çalışma ve araştırma yapmak isteyenlere ***Mitolojik Boyutu ve Çeşitli Yönleriyle Kara İye: Kızık Boyu Halk İnançlarında Kara İye İnancı*** adlı çalışmanın; Kızık halk inançları evreninde oluşturulmuş konusu, çalışma çatısını oluşturan kavramlar, bu kavramların disiplinler arası yaklaşımla ele alınan çok yönlü içeriği, Türk ve dünya mitlerinde aranan kökenleri ve tüm bunların toplumsal reflekse yansımalarının bulunduğu sonuçlar bir başvuru kaynağı olarak düşünülebilir.

Kaynaklar

Abdurrezzak, Ali Osman (2020). *Mitolojik Boyutu ve Çeşitli Yönleriyle Kara İye: Kızık Boyu Halk İnançlarında Kara İye İnancı*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.